

2016. GADA STARPTAUTISKAIS ZIŅOJUMS PAR RELIĢIJAS BRĪVĪBU PASAUĻĒ. LATVIJA

Kopsavilkums

Satversme nosaka, ka ikvienai personai ir tiesības uz „domu, apziņas un reliģijas brīvību”, kā arī paredz baznīcas nošķirtību no valsts. Saskaņā ar normatīvajiem aktiem astoņām tradicionālajām konfesijām ir tiesības un privilēģijas, kādu nav citām grupām. Reliģiskajām organizācijām, kas valstī reģistrētas mazāk par desmit gadiem, katru gadu jāpārreģistrējas. Valdība atgriezta piecus Otrā pasaules kara laika ebreju kopienas īpašumus. Musulmaņu kopienas vadītājs kavēšanos ar jaunā lūgšanu centra atvēršanu skaidroja kā diskrimināciju no Rīgas Pilsētas Būvvaldes puses un norādīja, ka policija turpina uzraudzīt kopienas locekļu darbību. Augsti stāvošs likumdevējs intervijā vietējai radio stacijai izmantoja antisemitiskus stereotipus. Prezidents Raimonds Vējonis savā runā holokausta piemiņas pasākumā uzstājās pret antisemitismu un ksenofobiju.

Ikgadējais gājiens martā, kurā tiek pieminēti Latviešu leģionāri, kas nacistiskās Vācijas “Waffen SS” rindās cīnījās pret padomju armiju, notika bez incidentiem. Piedalījās neliels skaits protestētāju pret gājieni, ko organizēja vietējie Kremļa atbalstītie krievu aktīvisti un vācu antifašistu grupa. Ebreju kopienas vadītāji norādīja, ka tiešsaistes avotos tika konstatēti vairāki antisemitisma naida kurināšanas gadījumi, taču policijā iesniegumi par minētajiem faktiem netika saņemti. Musulmaņu kopiena norādīja uz naida runas gadījumiem tiešsaistes avotos.

ASV vēstniecība ar Latvijas valdības amatpersonām apsprieda ebreju kopienas īpašumu restitūcijas, reliģiskās iecietības un holokausta izglītības nozīmīgumu. Vēstniecība ar nevalstisko organizāciju (NVO) un reliģisko grupu pārstāvjiem pārrunāja to lomu reliģiskās iecietības veicināšanā. Vēstniecība finansēja vēstures skolotāju braucienu uz ASV, lai piedalītos apmācībās par holokausta izglītību, un turpināja sniegt finansiālu atbalstu holokausta izglītības programmu mācīšanai vidusskolās.

I daļa. Reliģijas demogrāfiskie aspekti

Saskaņā ar ASV valdības aprēķiniem Latvijas iedzīvotāju skaits sastāda 1,9 miljonus (2016. gada jūlija dati). Saskaņā ar Tieslietu ministrijas (TM) datiem lielākās konfesijas ir luterāņi (37%), kuri dzīvo visā valstī, Romas katoļi (21%), kuri pārsvarā dzīvo valsts austrumos, un Latvijas Pareizticīgie kristieši (19%), kuri pārsvarā ir krieviski runājošie iedzīvotāji. Latvijas Pareizticīgā baznīca ir autonoma Austrumu pareizticīgā baznīca Maskavas Patriarhāta pārraudzībā.

Saskaņā ar Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem, apmēram 8800 personas sevi identificē kā piederīgas ebreju tautībai, tomēr Ebreju draudžu un kopienu padome uzskata, ka Latvijā ir aptuveni 11 000 ebreju. Latvijas Islāma Kultūras centrs ziņo, ka valstī ir apmēram 1000 praktizējošu islāmticīgo, savukārt TM ikgadējā ziņojumā par reliģiskajām organizācijām un to aktivitātēm ziņo par 337 kopienas biedriem.

Citu reliģisku grupu vidū, kuras sastāda mazāk nekā 5% no iedzīvotāju skaita, ir baptisti, pentakosti, septītās dienas adventisti, vecticībnieki, evaņģēliskā ticības kristieši, metodisti, kalvinisti, un Pēdējo dienu svēto Jēzus Kristus baznīcas piekritēji (mormoņi).

II daļa. Valdības nostāja attiecībā uz reliģijas brīvību Tiesiskā struktūra

Satversme nosaka, ka ikvienai personai ir tiesības uz „domu, apziņas un reliģijas brīvību”, kā arī paredz, ka „baznīca ir nošķirta no valsts”. Satversme pieļauj reliģiskās pārliecības uzskatu paušanas ierobežojumus gadījumos, kad tie apdraud sabiedrības drošību, labklājību, tikumību, demokrātisko valsts iekārtu un citu pilsoņu tiesības. Normatīvie akti atsaucām “tradicionālajām” konfesijām – luterāņiem, katoļiem, Latvijas pareizticīgajiem, vecticībniekiem, baptistiem, metodistiem, septītās dienas adventistiem un jūdaiem – piešķir noteiktas tiesības un privilēģijas, kādas netiek paredzētas citām reliģiskām grupām, tostarp tiesības pasniegt reliģijas mācību valsts skolās un tiesības reģistrēt laulības, nesāņemot Tieslietu ministrijas izdotu civillaulības apliecību. Minētās atsaucām grupas ir arī vienīgās reliģiskās organizācijas, kas pārstāvētas Garīgo lietu padomē, kas ir saskaņā ar likumu izveidota konsultatīva iestāde, ko vada premjerministrs un kas sasauca īpašas sanāksmes, lai apspriestu un sniegtu ieteikumus par reliģiskiem jautājumiem. Minētajiem ieteikumiem nav normatīvo aktu spēks.

Attiecības starp valsti un katru no minētajām atsaucām konfesijām nosaka speciāli likumi. Citu reliģisko grupu tiesības un darbību regulē vispārējs likums par reliģiskām organizācijām.

Lai gan varas iestādes nepieprasa reliģisko grupu reģistrāciju, likums piešķir reģistrētām reliģiskām organizācijām zināmas tiesības un privilēģijas, tostarp, juridisko statusu, kas nepieciešams īpašumtiesību reģistrēšanai un finanšu darījumu veikšanai, lai varētu pieteikties reliģisko ēku restaurācijas finansējumam, kā arī nodokļu atlaistu piešķiršanai ziedotājiem. Turklāt reģistrējoties, reliģiskas organizācijas saņem tiesības praktizēt reliģiskas darbības slimnīcās, cietumos, armijas daļās un noturēt reliģiskus rituālus tādās sabiedriskās vietās kā parki un laukumi, ja saņemta attiecīgās pašvaldības atļauja. Likums paredz, ka atsaucām “tradicionālās” konfesijas var baudīt minētās tiesības un privilēģijas, un tām nav nepieciešama minētā reģistrācija. Vienīgā prasība šīm konfesijām ir pienākums iesniegt TM to ikgadējos darbības pārskatus. Neregistrētām reliģiskām organizācijām nav juridiskā statusa, tām nevar piederēt īpašums, tām nav atļauts veikt finanšu darījumus un saņemt ar nodokļiem neapliktus ziedojumus. Tās nedrīkst praktizēt reliģiskas darbības slimnīcās, cietumos un armijas daļās, kā arī noturēt dievkalpojumus sabiedriskās vietās bez atsevišķas atļaujas. Likums paredz naudas sodu gadījumos, kad neregistrēta grupa veic kādu no minētajām darbībām.

Likums nosaka, ka, lai reģistrētu draudzi, reliģiskā grupā jābūt vismaz 20 biedriem, kas vecāki par 18 gadiem. Personas, kam piešķirts īslaicīgās uzturēšanās statuss, piemēram, patvēruma meklētāji un ārvalstu vēstniecību darbinieki, reģistrācijas nolūkos var tikt skaitīti kā organizācijas biedri tikai tiem atļautajā uzturēšanās periodā. Reģistrējot draudzi, reliģiskajai grupai jāiesniedz organizācijas statūti, kuros minēti tās mērķi un uzdevumi, biedru saraksts (biedru vārdi, uzvārdi, personas kodi, kas apliecināti ar parakstu), organizācijas dibināšanas sapulces protokoli, apliecinājums, ka biedri balsuļojuši par statūtiem un tos apstiprinājuši, par organizācijas finanšu pārskatu apstiprināšanu un statūtu ievērošanas kontroli atbildīgās revīzijas komisijas sastāvs (vārdi, uzvārdi, personas kodi un amata nosaukumi), kā arī organizācijas amatpersonu (pilnvarnieku) vārdi un uzvārdi. TM lemj vai

reģistrēt reliģisko grupu kā draudzi. Ministrijai ir tiesības pēc saviem ieskatiem noraidīt reģistrācijas pieteikumu, ja reģistrācija apdraud cilvēktiesības, valsts demokrātisko iekārtu, kā arī sabiedrības drošību, labklājību vai tikumību. Grupas, kurām atteikta reģistrācija, var apstrīdēt šo lēmumu tiesā.

Desmit vai vairāk vienas ticības vai konfesijas draudzes, kuru biedru skaits kopā ir vismaz 200 personu un kurām ir pastāvīga reģistrācija, var veidot reliģisku savienību vai baznīcu. Tikai tās reliģiskās grupas, kurām ir reliģiskās savienības, individuāla uzņēmuma vai fonda statuss, var dibināt teoloģijas skolas vai klosterus. Likums neļauj vienlaikus reģistrēt vairāk kā vienu reliģisko savienību attiecīgajā ticības novirzienā vai konfesijā. Piemēram, likums neļauj nevienai citai reliģiskai grupai kā vienīgi Latvijas Pareizticīgajai baznīcai reģistrēt savā nosaukumā vārdu „pareizticīgs”. Neatkarīgas pareizticīgo grupas, piemēram, vecticībnieki, ir reģistrēti kā atsevišķas reliģiskas savienības.

Likums nosaka, ka reliģiskām grupām, kas reģistrētas mazāk nekā pirms 10 gadiem, ik gadu ir jāpārreģistrējas. Pārreģistrācijas laikā TM veic reliģiskās grupas iepriekšējā gada darbības izvērtējumu un grupai jāiesniedz visi dokumenti, kas tiek prasīti pirmreizējās reģistrācijas veikšanai.

Normatīvie akti nosaka, ka reģistrētām reliģiskām organizācijām ik gadu – līdz 1. martam – Tieslietu ministrijai jāiesniedz gada pārskats par to aktivitātēm un mērķiem. Papildus jāsniedz arī ziņas par draudzes biedru skaitu, mācītāju skaitu, novadīto laulību, kristību un citu ceremoniju skaitu, reliģiskās grupas pārvaldes un finanšu struktūru.

Likums paredz kriminālsodu par naida runu un naida kurināšanu, pamatojoties uz reliģisko piederību, taču pieprasa juridiskus pierādījumus par būtiska kaitējuma nodarīšanu, kas pierādīti tiesā. Sodš par šādu pārkāpumu svārstās no sabiedriskā darba līdz pat 10 gadiem ieslodzījumā. Reliģisku iemeslu dēļ veikts noziegums ir uzskatāms par vainu pastiprinošu apstākli.

Valsts piešķir finansējumu reliģijas un ētikas nodarbībām valsts skolās. Lai organizētu ticības mācības stundas, skolai jāsaņem vismaz 10 audzēkņu vecāku atļauja; ja tāda netiek saņemta, skolēni apgūst vispārējo ētiku. Lai pārliecinātos, ka piedāvātā ticības mācības kursa saturs atbilst normām par apziņas brīvību, mācību programmu apstiprina Izglītības un zinātnes ministrijas (IZM) Valsts izglītības satura centrs. Pirmo līdz trešo klašu skolēniem ir iespēja izvēlēties starp ticības mācību un ētiku, bet vecāko klašu skolēniem ticības mācība ir integrēta izvēles priekšmetā “Ētika un sociālās zinātnes”. Ja ir pieprasījums, skolas var pasniegt reliģijas vēsturi. Valsts finansētajās mazākumtautību skolās skolēni var brīvprātīgi apmeklēt nodarbības par „konkrētajai nacionālajai minoritātei raksturīgo reliģiju”. Citas reliģiskās grupas, kam nav savu valsts finansētu mazākumtautību skolu, var mācīt ticības mācību tikai privātskolās. Valsts skolās piedāvāto ticības mācības kursu saturs var būt dažāds, sākot no konkrētās reliģijas mācības, ko pasniedz baznīcas apstiprināti skolotāji (tiek piedāvāts jaunāko klašu skolēniem), beidzot ar nekonfesionālu kristīgo mācību vai vispārēju pārskatu par galvenajām pasaules reliģijām, ko pasniedz diplomēti, reliģisko grupu ieteikti un IZM apstiprināti pedagogi (tiek piedāvāts vecāko klašu skolēniem).

Ar īpašu likumu ir izveidots tiesībsarga birojs, kura uzdevums ir sekot līdzi cilvēktiesību ievērošanai valstī. Viens no tiesībsarga biroja uzdevumiem ir sadarbībā ar citām valsts iestādēm risināt reliģiskās diskriminācijas gadījumus, kad personu tiesības tiek ierobežotas to reliģiskās pārliecības dēļ. Lai gan tiesībsarga birojam nav tiesību saukt vainīgās personas pie atbildības, tās var lūgt citām valsts iestādēm veikt attiecīgas darbības.

Likums atļauj lopu kaušanu atbilstoši musulmaņu un ebreju tradīcijām (“halal” un “kosher”).

Tiesību normas paredz, ka ārvalstu misionāriem ir atļauts rīkot sanāksmes un sludināt tikai ar nosacījumu, ka šādu darbību veikšanai tās saņēmušas reģistrētu vietējo reliģisko organizāciju uzaicinājumu. Vīzu noteikumi pieprasa ārvalstu reliģiskajiem darbiniekiem uzrādīt uzņemošās puses (parasti attiecīgās reliģiskās organizācijas) uzaicinājuma vēstuli un ordinācijas apliecību vai apliecinājumu par reliģisku izglītību, kas atbilst vietējam bakalaura grādam teoloģijā.

Valsts ir parakstījusi Starptautisko paktu par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām.

Varas iestāžu rīcība

Gada laikā pirmreizējai reģistrācijai pieteicās astoņas reliģiskās grupas, varas iestādes apstiprināja visus astoņus pieteikumus. Oktobrī Rīgas Rajona administratīvā tiesa noraidīja Lidojošā makaronu monstra baznīcas (Pastafarianisms) apelāciju pret varas iestāžu atteikumu reģistrēt organizāciju. Tiesa nolēma, ka Baznīcas mācības un idejas balstītas uz citu ticību noniecināšanu un izsmiešanu, kas varētu tikt uzskatīts par aizvainojošu. TM apstiprināja visu reģistrāciju atjaunošanu.

25. februārī Saeima balsoja par piecu Otrajā pasaules karā konfiscētu sabiedrisko un reliģisko īpašumu atgriešanu ebreju kopienai. Ebreju draudžu un kopienu padome, Latvijas ebreju galvenā organizācija, kas pārstāv lielāko daļu ebreju valstī, izveidoja fondu, lai varētu pārņemt īpašumus un lemt par to izmantošanu kopienas biedru labā. Padome ziņoja, ka uzskata šo lēmumu par pirmo soli pārējo ebreju sabiedrisko īpašumu restitūcijā, un uzskaitīja apmēram 270 neatrisinātas prasības attiecībā uz īpašumiem, kas konfiscēti padomju režīma laikā.

Valdība uzskata, ka šādu īpašumu skaits ir daudz mazāks. Saeimas deputāti, kuri strādāja pie likuma par piecu ebreju īpašumu restitūciju, mēdijiem norādīja, ka šīs Saeimas sesijā papildus lēmumi par restitūciju visdrīzāk vairs netiks pieņemti. Ebreju kopiena un valdība turpināja pārrunas par neatrisināto prasību atrisināšanu. Šīs prasības palikušas neatrisinātas, jo līdz īpašumtiesību atjaunošanas pieteikumu iesniegšanas (denacionalizācijas) termiņa beigām nebija juridiskas personas, kas celtu šādas prasības kopienas vārdā – Ebreju draudžu un kopienu padome tika nodibināta 2003. gadā. Citas reliģiskās grupas prasības par neatgūtu īpašumu atdošanu nebija pieteikušas.

Februāra sākumā Rīgas Pilsētas būvvalde atlika Latvijas Islāma kultūras centra (LIKC) jauno lūgšanu centra atvēršanu, lēmumu pamatojot ar to, ka nav izpildītas uguns un drošības prasības. LIKC vadītājs norādīja, ka atlikšana bija nepamatota un uzskatāma par diskrimināciju. Lūgšanu centrs līdz gada beigām tā arī netika atklāts.

LIKC vadītājs Jānis Hamza Luciņš teica, ka policija turpināja novērot biedru aktivitātes, bet viņš to neuzskatīja par diskrimināciju vai biedru tiesību pārkāpumu. Saskaņā ar maijā publicēto Drošības policijas publisko pārskatu par 2015. gadu, kurā izvērtēti valstī pastāvošie draudi, policija turpināja novērot LIKC pēc tam, kad tās bijušais vadītājs 2015. gadā devās uz Sīriju vai Irāku, lai pievienotos teroristiskajai organizācijai *Daesh* (ISIS).

2015. gada Drošības policijas publiskajā pārskatā joprojām paustas bažas par valsts musulmaņu potenciālo radikalizāciju, ko varētu veicināt LIKC saites ar Persijas līča valstu

organizācijām. Līdzīgi kā iepriekšējos gados, ziņojumā tiek norādīts, ka terorisma draudi Latvijā ir zemā līmenī, taču nedaudz pieaudzis to cilvēku skaits, kas pametuši valsti, lai pievienotos *Daesh*.

Oktobrī Rīgas Rajona tiesa kādu vīrieti atzina par vainīgu naida runā pret musulmaņiem un piesprieda viņam 140 stundas sabiedriskā darba. Apsūdzētais 2015. gadā, komentējot rakstu tiešsaistes ziņu portālā par latviešu musulmaņu sievieti, kura valkāja nikābu, rakstīja “Es sadedzinātu šādus cilvēkus, kas uzspļauj savai tautībai, kā raganas inkvizīcijas laikā”.

Kāds augsta līmeņa politiķis no valdošās politiskās koalīcijas sarunā ar krievvalodīgo radio staciju sacīja, ka ebreji, “galvenokārt ļoti gudras tautības cilvēki, advokāti” īpaši prasmīgi darbojušies “uz likuma robežas”, lai izvairītos no apsūdzībām kriminālkodeksa pārkāpšanā saistībā ar valsts neatkarības apstrīdēšanu. Politiķis atvainojās par šiem izteikumiem, un Saeimas ētikas komitejas izmeklēšanā netika konstatēti ētikas kodeksa pārkāpumi.

Garīgo lietu padome, kurā ir pārstāvētas astoņas “tradicionālās” konfesijas, tikās vienu reizi, lai apspriestu valdības finansējumu vēsturisko ēku restaurācijai un katoļu teoloģijas fakultātes izveidošanai 2017. gada valsts budžeta ietvaros.

Valsts amatpersonas, to skaitā prezidents Vējonis, premjerministrs Māris Kučinskis un Saeimas spīkere Ināra Mūrniece, kopā ar ebreju kopienas pārstāvjiem un citiem dalībniekiem, piedalījās ikgadējā holokausta piemiņas pasākumā Rīgā. Pasākums notika pie Lielās horālās sinagogas memoriāla, pieminot 75. gadadienu kopš sinagogas iznīcināšanas 1941. gadā, kad to nodedzināja nacisti un bojā gāja aptuveni 20 cilvēki, kuri atradās sinagogā. Prezidents Vējonis savā runā sabiedrībai atgādināja, ka holokausts bija traģēdija gan ebrejiem, gan latviešiem, un aicināja izskaust antisemitismu un ksenofobiju. Prezidents Vējonis un citas augstākā līmeņa valsts amatpersonas regulāri tikās ar ebreju grupām, lai pārrunātu holokausta jautājumus, īpašumu restitūciju un valdības un ebreju kopienas sadarbību.

Latvijas valdība ir Starptautiskās Holokausta piemiņas alianses biedrs.

III daļa. Sabiedrības attieksme pret reliģijas brīvības ievērošanu

16. martā notika ikgadējais gājiens, kurā tika pieminēti latviešu leģionāri, kas Otrā pasaules kara laikā nacistiskās Vācijas "Waffen SS" rindās cīnījās pret padomju armiju. Gājienā piedalījās apmēram 800 cilvēku, to skaitā leģionāri un viņu piederīgie, daži Saeimas deputāti un politiskās partijas “Visu Latvijai” biedri. Gājienā piedalījās arī padsmi aktīvistu, kurus organizatori uzskatīja par ultranacionālistiem un lūdza viņus nepiedalīties pasākumā, kuri ceremonijas beigās nolika ziedus pie Brīvības pieminekļa.

Novērotāji norāda, ka, saskaņā ar Drošības policijas datiem, neskatoties uz šo aktīvistu dalību un to, ka gājienu pavadīja arī tā pretinieki (apmēram 30 cilvēku), ko organizēja vietējie Kremļa atbalstītie krievu aktīvistu un vācu antifašistu grupa, gājiens noritēja mierīgi. Ministru kabinets vienojās, ka neviens no kabineta locekļiem pasākumā nepiedalīsies. Organizatori ikgadējo gājienu raksturo kā Latvijas nacionālās identitātes piemiņas un neatkarības cīnītāju atceres pasākumu, nevis nacisma slavināšanas pasākumu. Simona Vīzentāla Centra Jeruzalemes biroja vadītājs Efraims Zurofs pēc gājienu novērošanas izteicās, ka cilvēkus, kas cīnījās par nacistisko Vāciju, nevajadzētu godāt, pamatojot to ar “Waffen SS” lomu dažos no visnežēlīgākajiem nacistu režīma nodarījumiem.

Tiesībsargs un TM ziņoja, ka nav saņemtas prasības izmeklēt antisemitiskus vai pret musulmaņiem vērstus incidentus pārskata gada laikā. Ebreju kopienas vadītāji norādīja, ka tiešsaistes avotos tika konstatēti vairāki antisemitisma naida kurināšanas gadījumi, lielākoties sociālajos medijos un ziņu komentāros, taču ne par vienu no tiem netika ziņots policijā.

Musulmaņu kopiena norādīja uz naida runas gadījumiem tiešsaistes avotos, lielākoties sociālajos medijos un ziņu komentāros. Septembrī LIKC vadītājs Luciņš teica, ka “islamofobija” pastāv, bet tā galvenokārt saistīta ar kopējo negatīvo attieksmi pret imigrantiem, un, ka kopiena, kas galvenokārt sastāv no latviešiem, kas pārgājuši islāmā, nav saskārusies ar diskrimināciju.

Saskaņā ar tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centra SKDS 2014. gada aptauju, 53% latviešu bija negatīva attieksme pret musulmaņu kopienas biedriem.

LIKC pārstāvis žurnālistiem teica, ka “atsvešinātības sajūta” varētu būt iemesls tam, ka atsevišķi latviešu musulmaņi devušies uz Sīriju, lai pievienotos *Daesh*. Dievlūdžēji Rīgas mošejā medijiem teica, ka radikalizācija tiek stingri apkarota.

IV daļa ASV valdības politika

ASV vēstniecības darbinieki ar valdības amatpersonām – pārsvarā ārlietu un izglītības ministrijās – un Saeimas deputātiem regulāri diskutēja par nepieciešamību atdot ebreju kopienai tai atsavinātos īpašumus, par reliģiskās iecietības un holokausta izglītības nozīmīgumu.

ASV vēstniecība tikās ar Romas katoļu un Latvijas Pareizticīgās baznīcas vadību, ebreju kopienu, Mormoņu kopienu, nevalstiskajām organizācijām, to skaitā Latvijas Cilvēktiesību centru un "Drošā māja", lai apspriestu šo organizāciju līdzdalību reliģiskās iecietības veicināšanas pasākumos.

Vēstniecība finansiāli atbalstīja vēstures skolotāju braucienu uz ASV, lai piedalītos skolotāju apmācības programmā, kas veidota, lai veicinātu izglītību par holokaustu. Vēstniecība finansiāli atbalstīja arī holokausta izglītības programmu, ceļojošo izstādi “Vairāk nekā bērnu spēles” (No Child’s Play) un Žaņa Lipkes memoriāla izstādi par Latviešu ģimeni, kas Otrā pasaules kara laikā glāba ebrejus no nacistiem. Janvārī Starptautiskās holokausta piemiņas dienas ietvaros trijās Latvijas pilsētās vēstniecība demonstrēja godalgoto holokausta piemiņas dokumentālo filmu “Saspraudes” (Paper Clips) un iesaistīja vidusskolniekus valsts holokausta vēstures izziņāšanā.